UO‘K: 911.3:796.5(575.1)

TABIAT YODGORLIKLARINING EKOTURIZMDAGI O‘RNI VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Obidova Shoira Azamatovna
Buxoro viloyati Vobkent tumani 32-maktab Geografiya fani o‘qituvchisi
Email: shoiraobidova760@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23011168

Annotatsiya. Ushbu tezisda tabiat yodgorliklarining ekoturizmni rivojlantirishdagi nazariy va amaliy o‘rni, ularning rekreatsion, estetik hamda ilmiy-ma’rifiy ahamiyati keng tahlil qilingan. Tabiat yodgorliklaridan turizm maqsadlarida foydalanishda antropogen bosimni kamaytirish, ekologik muvozanat va muhofaza rejimini saqlash, shuningdek, hududiy turizm salohiyatidan barqaror foydalanish bo‘yicha ilmiy va ilmiy-amaliy taklif hamda tavsiyalar atroflicha asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: tabiat yodgorliklari, ekoturizm, rekreatsiya resurslari, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar, barqaror turizm, antropogen yuklama, ekologik monitoring, rekreatsion sig‘im.

Kirish. Bugungi kunda jahon miqyosida ekologik turizm eng jadal rivojlanayotgan, iqtisodiy jihatdan yuqori samara beruvchi hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga bevosita xizmat qiluvchi sohalardan biriga aylandi. Ekoturizmning konseptual mohiyati tabiiy ob’ektlarni o‘rganish va ularning go‘zalligidan bahramand bo‘lish bilan birga, bioxilma-xillik hamda tabiiy va madaniy merosni saqlab qolishga ko‘maklashishdan iboratdir. Ushbu jarayonda noyob va takrorlanmas tabiiy tuzilmalar — tabiat yodgorliklari alohida resurs va strategik o‘rin tutadi. Tabiat yodgorliklari nafaqat hududning vizual-estetik jozibadorligini oshiradi, balki geotsenozlarning barqarorligini ta’minlash, ilmiy va ma’rifiy bilimlarni kengaytirish hamda uzviy ekologik ta’lim-tarbiyani shakllantirishda muhim manba hisoblanadi..

Asosiy qism. O‘zbekiston Respublikasining "Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to‘g‘risida"gi Qonuniga muvofiq, tabiat yodgorliklari — bu ilmiy, estetik, madaniylashtirish va sog‘lomlashtirish ahamiyatiga ega bo‘lgan, davlat tomonidan maxsus muhofaza qilinadigan noyob, tiklab bo‘lmaydigan va qimmatli tabiiy ob’ektlardir. Ular geologik va geomorfologik hosilalar (masalan, noyob g‘orlar, daralar, qoyatoshlar), gidrologik ob’ektlar (sharsharalar, buloqlar, ko‘llar) hamda botanik Ob’ektlar (qadimiy va noyob daraxtlar, relikt va endemik o‘simliklar) shaklida namoyon bo‘ladi.

Tabiat yodgorliklarining ekoturizmdagi funksional va amaliy ahamiyatini bir necha asosiy yo‘nalishlarga bo‘lib tahlil qilish mumkin:

1. Ilmiy-ma’rifiy va ta’limiy funksiya: Tabiat yodgorliklari hududning geologik tarixi, geomorfologik rivojlanish bosqichlari va biologik evolyutsiyasini bevosita kuzatish va ilmiy tadqiq etish imkonini beradi. O‘quvchi va talabalar uchun ochiq osmon ostidagi tabiiy laboratoriya vazifasini o‘taydi. Bu esa ta’lim oluvchilarda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash hamda ularda ekologik madaniyat va tabiatga mas’uliyatli munosabatni shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

2. Estetik va rekreatsion-turistik resurs: O‘zining betakror shakli, o‘zgacha landshaft tuzilishi va noyob tabiat hodisalari bilan tabiat yodgorliklari doimiy ravishda mahalliy va xorijiy turistlarni o‘ziga jalb qiladi. Bu resurslar asosida hududlarda qisqa muddatli ekskursiyalar,

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

estetik va foto-turizm, shuningdek, atrof-muhitga kam ta’sir ko‘rsatadigan (low-impact) barqaror sayohat marshrutlarini tashkil etish imkoniyati mavjud.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy va hududiy rivojlanish omili: Tabiat yodgorliklari joylashgan hududlarda ekoturizmning yo‘lga qo‘yilishi mahalliy aholining bandligini ta’minlashga xizmat qiladi. Xususan, gid-yo‘lboshlovchilik, transport xizmatlari, mehmondo‘stlik (uylarda mehmoxona xizmati) va milliy hunarmandchilik kabi tarmoqlarning rivojlanishiga zamin yaratadi. Bu esa qishloq va olis hududlar ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini oshiradi.

Ayni paytda, tabiat yodgorliklaridan turizm maqsadaida foydalanishda jiddiy ekologik muammolar ham yuzaga kelmoqda. Nazoratsiz va tartibsiz tashriflar natijasida antropogen bosim keskin ortib, tuproq qatlamining zichlashishi va eroziyasi, o‘simlik dunyosining payxon bo‘lishi, maishiy chiqindilarning to‘planishi va noyob geologik hosisalarning mexanik shikastlanishi kuzatilmoqda. Shuning uchun tabiat yodgorliklaridan foydalanishda muhofaza qilish va barqaror foydalanish printsiplariga qat’iy rioya etilishi shart.

Tahlil va takliflar. Tabiat yodgorliklarining ekologik barqarorligini va asllik holatini saqlagan holda ulardan ekoturizmda samarali foydalanish uchun quyidagi ilmiy va amaliy takliflar ilgari suriladi:

• **Rekreatsion sig‘imni ilmiy belgilash:** Har bir tabiat yodgorligining biologik va geologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, bir kunlik va mavsumiy turistlar tashrifining maksimal me’yoriy cheklovlarini (rekreatsion eko-sig‘im) ilmiy va metodik jihatdan ishlab chiqish;

• **Zonalashtirish va maxsus infratuzilma barpo etish:** Ob’ekt atrofida muhofaza zonalarini aniq belgilash, xavfsiz va yog‘och qoplamali ekologik soqmoqlar (yo‘laklar), kuzatuv maydonchalari hamda axborot lavhalarini o‘rnatish orqali tabiatga etkaziladigan bevosita zararni kamaytirish;

• **Zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish:** Tabiat yodgorliklari bo‘yicha QR-kodli ma’lumot beruvchi panellar o‘rnatish, interaktiv geoxaritalar va virtual turlarni (VR) yo‘lga qo‘yish orqali turistlar oqimini tartibga solish hamda ma’rifiy ta’sirni kuchaytirish;

• **Ekologik monitoring va nazorat tizimi:** Turistik mavsum davomida va undan keyin tabiat yodgorliklarining holatini doimiy ravishda monitoring qilib borish, mahalliy aholi va o‘quvchilarni jalb etgan holda ko‘ngilli ekologik patrul xizmatlarini tashkil etish.

Xulosa. Tabiat yodgorliklari hududiy ekoturizmni barqaror rivojlantirishning muhim poydevori hisoblanadi. Ulardan oqilona, rejalashtirilgan va muhofaza talablariga mos holda foydalanish bir tomondan hududning iqtisodiy va turistik jozibadorligini oshirsa, ikkinchi tomondan kelajak avlod uchun betakror tabiiy va ilmiy merosimizni asl holicha asrab-avaylab yetkazish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining "Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2004-y.
2. Baratov P. Umumiy yer bilimi. Darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 264 b.
3. Nigmatov A.N. Ekologiya va tabiatdan foydalanish. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 210 b.
4. Sharipov Sh.M., Haydarov S.A. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar va ekoturizm. – Samarqand: SamDU nashri, 2021. – 180 b.

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.